

КОМАХА В.А. ОСНОВАТЕЛИ ПЕРВЫХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ МНОГОПРОФИЛЬНЫХ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В СИСТЕМЕ МИНИСТЕРСТВА ЮСТИЦИИ УКРАИНЫ (К 90-ЛЕТИЮ КИЕВСКОГО И ОДЕССКОГО НИИСЭ И 80-ЛЕТИЯ ХАРЬКОВСКОГО НИИСЭ)

На архивных материалах, законодательстве и материалах публикаций 10-х-30-х годов XX ст. анализируется научный и практический вклад основателей первых государственных судебно-экспертных учреждений, функционирующих в системе Министерства Юстиции Украины на протяжении более ста лет

KOMAHА V.A. FOUNDERS OF THE FIRST STATE VERSATILE JUDICIAL-EXPERT ESTABLISHMENTS IN SYSTEM OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE (TO A 90-ANNIVERSARY OF THE KIEV AND ODESSA SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE OF JUDICIAL EXAMINATION AND A 80-ANNIVERSARY OF THE KHARKOV SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE OF JUDICIAL EXAMINATION)

On archival materials, the legislation and materials of publications 10-x-30-x years of XX century the scientific and practical contribution of founders of the first state judicial-expert establishments functioning in system of the Ministry of Justice of Ukraine on an extent more of hundred years is analyzed.

Д.С. КОНСТАНТИНОВ

Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

УДК 343.214(477)

ПОНЯТТЯ ТЕРМІНУ “ВИМУШЕНЕ” В Ч.1 СТ.43 КК УКРАЇНИ

Розглянуто термін “вимушене”, який вживається законодавцем в ч.1 ст.43 КК України, та здійснено його логічний, систематичний та етимологічний аналіз; запропоновано тлумачення вказаного поняття.

Заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка виконувала спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, не тягне кримінальної відповідальності лише за умови, що воно мало *вимушений* характер (ч.1 ст.43 КК). Цей термін в інших нормах КК не зустрічається, та його тлумачення законодавцем не надається. Ця обставина вимагає від теорії та практики вирішення проблеми з'ясування змісту поняття “вимушене” стосовно вказаної статті.

Відомо, що у випадках, коли законодавець не пояснює термін, який вживається в нормі, то цю функцію виконує автентичне, доктринальне або казуальне тлумачення. Конституційний Суд України, а також судова практика, до теперішнього часу свого відношення до терміна, який аналізується, не вказали. У літературі з цієї проблеми, як правило, або його визначення зовсім відсутнє, з чого випливає, що тут зміст поняття “вимушене” дорівнюється до загальноновизнаного його значення [1, с.216-218; 2, с.140-142; 3, с.85-87. 4, с.318-320; 5, с.182-184], або надається лише його визначення без відповідного обґрунтування [6, с.278-281; 7, с.252-254; 8, с.273]. Як вважається, ці позиції не дозволяють повною мірою з'ясувати зміст поняття, яке розглядається, що може викликати суттєві труднощі у

застосуванні ч.1 ст.43 КК на практиці.

Якщо додержуватися першої з них, то поняття “вимушене” походить від змісту слів “вимушити” або “вимушувати”, які означають домагатися чого-небудь у примусовому порядку, насильно [9, с.102; 10, с.304; 11, с.100]¹. Інакше кажучи, в ч.1 ст.43 КК мова йде про такі ситуації, коли особу, яка виконує спеціальне завдання, *примушують* вчинити діяння, що заподіє шкоду правоохоронюваним інтересам. Але це не зовсім так. Річ у тім, що тут особа вчинює діяння не під впливом зовнішнього тиску, а в зв'язку з необхідністю зберегти своє інкогніто, уникнути викриття для наступного попередження або розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, тобто в зв'язку із внутрішньою (особистою, суб'єктивною) необхідністю. З цього випливає неможливість ототожнення загальноновизнаного смислу даного поняття з його змістом у наведеній нормі.

Друга із згаданих позицій викликає труднощі в розумінні терміна “вимушене” вже тому, що її автори не роз-

¹ До речі, російською мовою вказані терміни перекладаються відповідно, як “вынужденное” та “принужденные”, та походять від російського слова “нужда”, яке означає зазнавати потребу, необхідність у комусь (чому) [11, с.360; 12, с. 559]

кривають змісту запропонованих визначень. Наприклад, за таким формулюванням, як "...заподіяння шкоди, що здійснюється особою не з власних потреб та інтересів..." [8, с.273], є очевидні протиріччя саме із ст.43 КК, яка передбачає вчинення особою, яка виконує спеціальне завдання, в тому числі і прямоумисних діянь, в яких, як відомо, бажання настання наслідків є їх обов'язковою ознакою. До того ж таке діяння, як правило, скоюється для уникнення викриття, а також викликаних цим негативних наслідків особистого характеру, що, як відомо, відіюває поняттю особистого інтересу. Інші визначення пов'язують вимушеність вчинення діяння з примусом з боку організатора злочинної організації та інше [6, с.278-281; 7, с.252-254]. Тут, природно, виникає питання про характер такого примусу. Якщо він відіюває поняттям непереборної сили або фізичного примусу, який за своїм значенням дорівнюється до непереборної сили (відсутність волі особи у такому діянні), або психічного примусу, який відіюває крайньої необхідності, то питання про застосування ст.43 КК в таких випадках знімається – тут застосовуються інші норми, наприклад, ст.40 КК. Такий підхід пояснюється тим, що наявність лобого із зазначених видів примусу виключає кримінальну відповідальність без будь-яких додаткових вимог, в той час як для застосування ст.43 КК такі умови необхідні (виконання спеціального завдання, спеціальна мета діяння, не вчинення злочинів відповідної тяжкості та інше). Якщо ж особа, яка виконує спеціальне завдання, зазнає фізичне насильство, яке не позбавляє її можливості діяти за своєю волею, або психічне насильство, яке не виключає можливості відмовитися від заподіяння більш тяжкої шкоди, відвернув менш тяжкі наслідки, то в цих випадках говорити про вимушеність його заподіяння не доводиться.

У зв'язку з викладеним можна зробити висновок, що в ч.1 ст.43 КК термін "вимушене" не передбачає фізичного або психічного насильства над особою, яка виконує спеціальне завдання, з метою примусити її заподіяти шкоду правоохоронюваним інтересам. В даному випадку мова йде про інші умови, які примушують вказану особу заподіяти таку шкоду.

Термін "вимушене", який вживає закон, як і термін "примус", походять від слова "мусити", яке означає діяти всупереч бажанню, залежно від обставин; бути змушеним [9, с.545, 12]. Саме такими спонукальними причинами і керується особа, яка виконує спеціальне завдання, – вона заподіює шкоду правоохоронюваним інтересам виключно з-за потреби, необхідності зберегти своє інкогніто для наступного попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Виходячи з названого, поняття терміну "вимушене" уміщає в собі сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак. До об'єктивних відносяться ті фактичні обставини (детермінанти), які спонукають особу, що виконує спеціальне завдання, заподіяти шкоду правоохоронюваним інтересам. Ці обставини можуть бути найрізноманітнішими, але їх загальною обов'язковою властивістю є те, що вони

створюють у особи потребу заподіяти вказану шкоду. Такими обставинами можуть бути, наприклад, необхідність довести свою "вірність" керівництву організованої групи чи злочинної організації, показати свою "відданість" до злочинної ідеології та інше.

До суб'єктивних ознак відносяться спеціальні цілі заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам. Перша з них має проміжний характер та полягає в намаганні особи уникнути свого викриття. Друга є кінцева – попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Таким чином, термін "вимушене" в ч.1 ст.43 КК означає сукупність об'єктивних обставин, які створюють у особи, що виконує спеціальне завдання, необхідність заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам з метою уникнення свого викриття для наступного попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

На нашу думку, це дозволить більш коректно застосовувати означений термін у практичній діяльності правоохоронних органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина. – Київ: А.С.К., 2001. – 352 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – Київ: Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України /За ред. С.С. Яценка. – Київ: А.С.К., 2002. – 936 с.
4. Пинаев А.А. Курс лекцій по Общей части уголовного права Украины. – Харьков: Харьков юридический, 2003. – 570 с.
5. Уголовное право Украины: Общая и Особенная части /Под ред. Б.Л. Стрельцова. – Харьков: Одиссей, 2002. – 672 с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина /За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ-Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. – 416 с.
7. Коржанський М.Й. Кримінальне право України: Загальна частина. – Київ: Правові джерела, 2002. – 432 с.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: Загальна частина /За ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. – Київ: Форум, 2001. – 388 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови – Київ-Ірпінь: ВТФ "Перун", 2002. – 1440 с.
10. Даль Владимир Толковый словарь живого великорусского языка. – Т.1. – М.: Русский язык, 1989. – 704 с.
11. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Рус. яз., 1984. – 816 с.
12. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – Т.2. – М.: Русский язык, 1989. – 782 с.

Надійшла до редколегії 17.06.2003

КОНСТАНТИНОВ Д.С. ПОНЯТИЕ ТЕРМИНА "ВЫНУЖДЕНО" В Ч.1 СТ.43 УК УКРАИНЫ
Рассмотрен термин "вынуждено", который употребляется законодателем в ч.1 ст.43 УК Украины, и осуществлен его логический, систематический и этимологический анализ, предложены толкования указанного понятия.

KONSTANTINOV D.S. THE CONCEPT OF THE TERM "IS COMPELLED" IN P.1 CLAUSE 43 OF UKRAINE CC

The term is considered "is compelled", which is used by the legislator in p.1 clause 43 of Ukraine CC, and its logic, regular and etymological analysis is carried out; interpretation of the specified concept are offered.

Т.М. КРАВЦОВА

канд. екон. наук

Сумська філія Національного університету внутрішніх справ

УДК 35.078.3+351.773

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ, РОБІТ, ПОСЛУГ

Розглянуті організаційно-правові питання державного контролю у сфері захисту прав споживачів та особливості правового статусу спеціально уповноваженого органу виконавчої влади.

Проблема забезпечення захисту прав і законних інтересів споживачів нині набула особливої значимості у зв'язку з тим, що у частині четвертої статті 42 Конституції України закріплено обов'язок держави захищати права споживачів щодо здійснення контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяти діяльності громадських організацій споживачів.

Питання сутності та видів державного контролю, його місця в системі державного управління вже давно привертають увагу багатьох вчених-адміністративістів. Проблемам державного контролю свої праці присвятили О.Ф. Андрійко, В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, А.С. Васильєв, С.В. Ківалов, В.К. Колпаков, М.М. Тищенко та ін. Однак в цих роботах були розглянуті лише загальні проблеми державного контролю, не приділяючи уваги дослідженню застосування окремих його видів у певній сфері державного управління, у тому числі у сфері захисту прав споживачів. Тому визначення та обґрунтування на науковому рівні організаційно-правових проблем державного контролю за дотриманням законодавства України про захист прав споживачів суб'єктами господарської діяльності мають велике як теоретичне, так і практичне значення. Саме необхідність посилення захисту прав і свобод громадян у взаємовідносинах з суб'єктами господарювання, в першу чергу з суб'єктами підприємницької діяльності, забезпечення

безпеки та якості продукції, робіт, послуг, використання з цієї метою відповідних правових засобів обумовлює актуальність дослідження питань, пов'язаних з діяльністю держави щодо забезпечення захисту прав споживачів.

Протягом десятиліть споживачі багатьох країн марно намагалися довести урядам, виробникам і продавцям їх обов'язок піклуватися про просту людину-покупця. У березні 1962 року президент США Джон Кеннеді проголосив більш "Про захист прав споживачів". Вперше у світі були закріплені у законі права на безпеку продуктів, вибір товарів, можливість отримувати повні і правдиві відомості про товари, відстоювати свої споживачькі інтереси. Згодом інші президенти США доповнили більш правом на отримання споживачем необхідних знань і кваліфікації, а також на компенсацію понесених збитків та здорове природне середовище. Зазначений більш покладено в основу "Керівних принципів для захисту інтересів і прав споживачів", що були прийняті у квітні 1985 року Генеральною Асамблеєю ООН [1, с. 170].

В Україні права споживачів, механізм реалізації державного захисту цих прав та інші відносини між споживачами і продавцями (виробниками, виконавцями) товарів, робіт і послуг були регламентовані у 1993 році Законом України "Про захист прав споживачів" [2], прийняття якого було важливою віхою в розвитку України як правової держави.